

znanstvenog pristupa tim snagama«.
(str. 28)

Knjiga *Orijentalna despocija* jednako je aktualna kao i prije trideset godina. Fenomen političkog ropstva ostaje u obliku totalnog političkog i ekonomskog ropstva glavni problem planete. I danas se na tom području primjenjuju masovna represivna sredstva: masakr na Bejingu (Peking, NR Kina), dokaz da komunistička gerontokracija Deng Xiaopinga ne odustaje od totalitarizma, nemiri u sovjetskim republikama Azerbajdžanu i Moldaviji... sve to daje ovoj knjizi aktualitet studioznog sagledavanja Azijske problematike i kompleksnosti totalitarizma. I za kraj što drugo nego preporučiti kao dopunu Wittfogela, Pu Yia i njegovog »Posljednjeg kineskog cara«,¹ jer Bejing je tradicija njegovih predaka.

Tvrtko Ujević

Roger Bastide

SOCIOLOGIJA I PSIHOANALIZA

»Narijed«, Zagreb, 1987. g., str. 335 + 14

Davne 1931. g. Roger Bastide je zapisao: »Nemajući namjeru poricati ulogu individualnih utjecaja i fizioloških dispozicija, mislimo da je utjecaj intelektualne i društvene sredine presudan«. (Bastide, R. 1981. g. *Umjetnost i društvo*, Zagreb: Šk. knjiga) Upravo na toj čanjenici zasniva se i njegovo

¹ PU Yi: Posljednji kineski car: od nebeskog sina do novog čovjeka, Opatija, Otakar Keršovani, 1988. god.

vo djelo »Sociologija i psihoanaliza« u kojem autor temeljito proučava odnose između dvije kompleksne znanstvene discipline, pokušavajući ukazati na važnost njihovog međusobnog prožimanja, donekle usvajajući teoriju komplementarnosti. Velika zasluga za formuliranje odnosa komplementarnosti između psihoanalize i društvenih znanosti pripada G. Dévereuxa. Što podrazumjeva načelo komplementarnosti? Psihologija i sociologija se mogu upotpunjavati, ali mi u kojem slučaju svesti jedna na drugu.¹

Knjiga je tematski podjeljena u dva dijela sa nizom pripadajućih poglavlja, a kako saznajemo iz uvoda rezultat je niza predavanja održanih na Sveučilištu u Sao Paulu. Unutar obimnog prvog dijela (»Povijesno mjesto problema odnosa između psihoanalize i sociologije«) Bastide, dakako ponajprije sagledava ortodokсни frojdzam i dirkemovsko nasljeđe, njihove temeljne suprotnosti (prvenstveno libida nasuprot dominaciji institucije), izvodeći zaključak koji je potvrđen samim povijesnim razvojem konfrontiranih teorija, o »pomirujućem preobražaju frojdovske psihoanalize i dirkemovske sociologije. Suočavajući nas s kritičkom analizom Freudove teorije (evolucionističke postavke društvenih pojava, tri elementarna stanja Nad — ja — Ja — Ono), kao i njegovim kasnijim približavanjem sociologiji,² autor ne propušta prikazati način na koji su Freudovi učenici (Jones, Roheim, Ginsberg) primjenili ideje na neke tradicionalne sociologijske probleme označivši time nastanak »psihoanalitičke sociologije«.

Unutar heterogenosti objašnjenja Freudovih sljedbenika implicitne su

¹ KORIŠTENI PODACI: RUDI SUPEK: Psihoanaliza i sociologija; komplementarnost ili proturječnost, Naprijed, Zagreb, 1987.

² Freud: Masovna psihologija i analiza JA, 1922, Nelagodnost u kulturi, 1930.

tri činjenice: pristup »pataloškom metodom« (neuropatske smetnje predstavljaju ključ za razumjevanje društvenih činjenica i procesa), tumačenje institucija Edipovim kompleksom, te pokušaj pomirenja jedinstva libida s različitošću kultura; prema Bastideu, bez obzira na očit napredak u odnosu na Freuda i ovaj je pokušaj u cjelini ortodokсно Freudovski. Krećući se dalje kroz povijest odnosa psihoanalize i sociologije u djelu se tumači reakcija sociologa i antropologa na »sociološku psihoanalizu«. Ukazujući na greške frojdotske teorije ispravljene kritikom sociologa, izazov međusobnih sučeljavanja znanstvenika sa očiglednim kompromisima navode ga na (ne) opravdani optimizam.

U odnosima marxizma i psihoanalize, čitaocu se postupno, polazeći od fundamentalnih kategorija, ukazuje na izvjesne dodirne točke ali i na nedostatke pojedinih pokušaja združivanja (Fromm). Prema Bastideu, markso-frojdotska misao zasniva se više na analogijama (pojam racionalizacije zajednički je i psihoanalitičarima i marxizmu otkrivajući njihove vezivne točke), nego na srodnostima (identični pojmovi sa različitim tumačenjima; za jedne psihičkog, za druge ekonomskog rada). Uključujući i to da njihove relacije nužno valja sagledati unutar konteksta sociologije. Iscrpno razmatrajući odnose između pojedinačnog i društvenog propitkujući raznoradne sinkretičke teorije autor putuje kroz razne teorijske labirinte koji se ponekad ne čine najjasnijim.

Nakon interpsihologije i psihopatologije Bastide prelazi na područje globalnih društava uz konstataciju da psihoanalize (posebice sjevernoameričkog smjera) nastoji otkriti imanentnost društvenog u individualnom (prelazak intersubjektivnosti), kao što se novija antropologija i suvremena so-

ciologija trude oko imanentnosti pojedinačnog u kolektivnom. Ne bi li detaljnije objasnio odnos sociologije prema psihoanalizi autor ponajprije koristi rezultate kulturne antropologije (Benedict, Mead, Malinowski, Lévi-Strauss i Lancana. Jasno nam se pokazuje odlučna uloga psihoanalize u nastanku strukturalne metode u humanističkim disciplinama.

Drugi dio, naslovljen »Teorijska pozicija problema odnosa između psihoanalize i sociologije«, iskazuje mogućnosti primjene psihoanalize u sociologiji. Iscrpnim pregledom niza suvremenih istraživanja autor, naime, nastoji potvrditi tezu prema kojoj psihoanaliza pridonosi primjenjenoj sociologiji: posebno na području »socioanalize«, sociometrije i grupne dinamike. Ograđujući se istovremeno (»Ja sam sociolog a ne analitičar«), Bastide smatra dostatnim uzeti svoje prihvaćanje i diskusiju teorijske bilance urađenu kao doprinos razvoju odnosa dviju znanosti. Citirajući dio o problemu epistemološkog reda, gdje analiza završava konstatacijom o nemogućnosti sjedinjenja dvije uzročnosti (psihičke i društvene) nameće se misao da i pored autorovog empirijskog optimizma pred nama je tek jedan u nizu istovjetnih zaključaka.

Da je sociologija snova »legitimna disciplina« autor dokazuje podacima i primjerima iz psihoanalitičke prakse; san, naime, simbolizira određenu društvenu stvarnost koja od simbola prelazi na mitove ukazujući na grešku psihoanalitičara koji su prema Bastideu, mitu pridružili subjektivni smisao — zaboravljajući društvenu funkciju mita. Isprepletenost društvenog i libidinoznog ukazuje na jedan od dijalektičkih procesa koji neprestano struje između dva područja. Umjesto osporenog jedinstva društvenih zna-

nosti i psihoanalize autor upućuje na postojanje »razmjene«.

Unutar posljednjeg izlaganja (»Metodološke konzekvencije«) upozorava na činjenicu koja je već opća, da sociolog predstavlja sastavni dio svijeta kojeg proučava čime društvena situacija neminovno utječe na njegovo prosuđivanje. S tim u vezi kaže se: »Fizičari neće nikada pobrkati racionalizam s racionalizacijom. Isto ne vrijedi u sociologiji, u kojoj je doktrina sva prožeta psihologizmom.« Koristeći se »terapeutskim« karakterom Mannheimovske sociologije znanja Bastide sociolozima preporučuje spoznavanje istraživačkih (kao i životnih) motiva kao jedinog sredstva za »pripitomljavanje« subjektivnosti.

Bastide upućuje na zanimljiv paradoks: iako Freud dokazuje svoju privrženost umu, niti on, a niti njegovi učenici ne pridaju umovanju dominantnu ulogu u socijalnom ponašanju. Odmah zatim, ostajući dosljedan svom pozivu na komplementarnost, autor naglašava da unutar područja »čiste« individualne svijesti psihoanaliza zadržava ključno mjesto.

Navest ćemo samo nekoliko zaključaka, poput:

- a) postojanja formiranja društvenog od strane libidinoznog i vice versa (izmjenjivanje analitičkih razina),
- b) djelovanje libida na svim katovima društvene stvarnosti, te
- c) određenost psihoanalitičke prakse poznavanjem društvenih sredina.

Ovom argumentiranom, iscrpnom analizom otvoreni su novi pravci sociolozijskom promišljanju interdisciplinarnosti, primarno kao povezanost s psihologijom i psihoanalizom. Međutim, Stoetzelovom maksimumom (na Bachelardovom tragu) »dostupno je katkada sporedno« koju rabi i Bastide upozoravamo da usljed preobilja empirijskih informacija o određenom

problemu ponekad izmiče značenje i svrha socijalne akcije.

Sistematičnost i usmjerenost na precizno određen problem, poruka je budućim istraživačima na području razvijanja odnosa sociologije i psihoanalize; uvažavajući svu kompleksnost tih relacija. Na kraju, ostaje ipak pitanje da li suvremeni imperativ znanstvene interdisciplinarnosti u potpunosti opravdava pristup koji ne zaobilazi posljedice neizbježnih kompromisa?

Sandra Muzgonja